

მანანა რატიანი

სააზროვნო სტრატეგიის სწავლება

სააზროვნო უნარ-ჩვევების განვითარება შეიძლება ეროვნული სასწავლო გეგმის ამოსავალ წერტილად მივიჩნიოთ. თითოეული დისციპლინის საგნობრივი პროგრამა სწორედ იმ პრინციპით შეიქმნა, რომ მოსწავლემ აზროვნება ისწავლოს და ის მხოლოდ ნასწავლის დამახსოვრებაზე არ იყოს კონცენტრირებული. დღეს სასწავლო პროცესი მოსწავლეებს უბიძგებს იმისკენ, რომ გამოთქვან საკუთარი მოსაზრებები, შეძლონ მათი დასაბუთება, იაზროვნონ კრიტიკულად და შემოქმედებითად. სხვა შემთხვევაში, მოსწავლეები ვერ იქნებიან მზად თანამედროვე, სწრაფი ცვლილებების გარემოში ცხოვრებისა და საქმიანობისათვის. რთული სათქმელია, თუ როგორ შეიცვლება სამყარო იმ დროისათვის, როცა მათ მოუწევთ საქმიანობა, რა გამოწვევების წინაშე აღმოჩნდებიან ისინი, რადგან ტექნოლოგიების განვითარება კაცობრიობას საოცრად დინამიკურ რიტმს ჰკარნახობს.

აზროვნების სწავლება და სააზროვნო უნარ-ჩვევების განვითარება მარტივი ამოცანა არ არის. სწავლა/სწავლების არაერთი თეორია სწორედ ამ მიზნის მიღწევისკენ არის მიმართული. თუ ადამიანი აზროვნებს, ის გააზრებულად სწავლობს და მხოლოდ მასალის გაზეპირება-დამახსოვრებას არ ცდილობს.

მოსწავლეს ინფორმაციის გააზრებაში მრავალი ფაქტორი ეხმარება. რა თქმა უნდა, ამ პროცესში მასწავლებელი უმთავრეს როლს ასრულებს. მოსწავლეს გასაგები ინფორმაცია უნდა მიეწოდოს, მას ნათლად უნდა ჰქონდეს განსაზღვრული მიზნები და მოსალოდნელი შედეგები. მნიშვნელოვანია მკაფიოდ ჩამოყალიბებული ინსტრუქციებიც, რომლებიც მის ასაკსა და საბაზისო ცოდნას უნდა შეესატყვისებოდეს. ამავდროულად მოსწავლეებს დიდად ეხმარება მასწავლებლის რჩევები და შეფასებებიც.

სასწავლო პროცესში შეკითხვის ფორმულირება მეტად მნიშვნელოვანია, რადგან კითხვები მოსწავლეებს აზროვნებისკენ უბიძგებს. მაგალითად, გეოგრაფიაში შეკითხვა: "რომელია საქართველოს ყველაზე წყალუბვი მდინარე?" შეიძლება ასე ტრანსფორმირდეს: "რა გავლენა აქვს კლიმატს მდინარეთა წყალუბვობაზე? რატომ არის დასავლეთ საქართველოს მდინარეები აღმოსავლეთისაზე უფრო წყალუბვი?"

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მხოლოდ სწორად ჩამოყალიბებული შეკითხვა საკმარისი ვერ იქნება აზროვნების განვითარებისათვის. კიდევ არაერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი არსებობს, რომელთაგან აღსანიშნავია: ინფორმაციის მოცულობა, მიწოდების ფორმა, ასაკობრივი შესაბამისობა.

მაგალითად, თუ სახელმძღვანელოში ავტორმა უკვე იმსჯელა და ამომწურავად უპასუხა შეკითხვას მდინარეთა წყალუბვობაზე, მოიყვანა რამდენიმე არგუმენტი, შეაფასა ისინი, ზემოთ მოყვანილი შეკითხვები მოსწავლეთა სააზროვნო უნარების განვითარებას ხელს ვეღარ შეუწყობს. მათ ხომ უკვე ვრცლად მიეწოდათ ავტორისეული მოსაზრებები, რომლებსაც მხოლოდ დამახსოვრება სჭირდება.

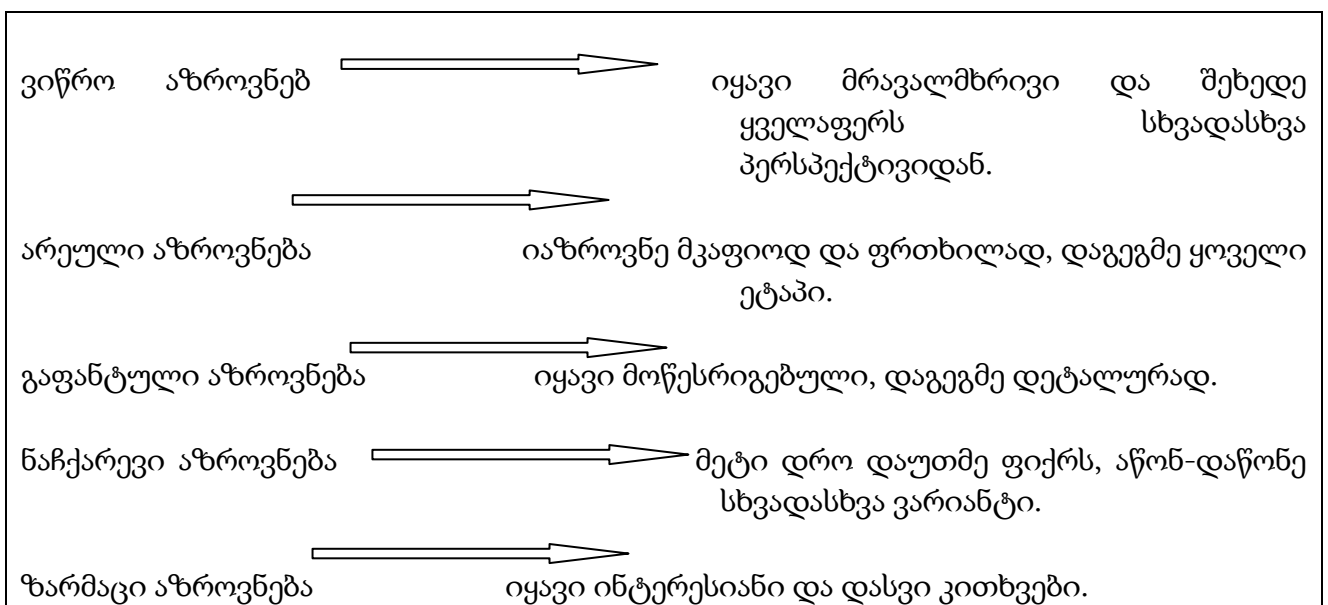
არსებობს შეკითხვებისა და დავალებების ტიპები, რომლებზეც პასუხის გაცემა მოსწავლეს გაუჭირდება, თუ მან არ იცის, როგორ გაართვას მათ თავი. ამ სტატიაში სწორედ ასეთ შემთხვევებზე გვინდა, გავამახვილოთ ყურადღება.

თუ სწავლებას ისე წარვმართავთ, რომ მოსწავლეებს აზროვნების სტრატეგიებს ვასწავლით, მაშინ ისინი მზად იქნებიან სხვადასხვა სააზროვნო ოპერაციის დასაძლევად. ასევე, როგორც არ უნდა იყოს მომავალი, ისინი შეძლებენ მას სათანადოდ მომზადებულები შეხვდნენ, უცხო სიტუაციაშიც კი იპოვონ რაიმე ხელმოსაჭიდი სწორი მოსაზრებების გამოსახატავად, დასკვნების გამოსატანად.

სანამ პრობლემის გადაჭრის სააზროვნო ტექნიკებს ვასწავლით, მოსწავლეებმა უნდა შეძლონ საკუთარი აზროვნების სათანადოდ შეფასება. ყოველ ჩვენგანს მეტ-ნაკლებად სჯერა, რომ ის კარგი მოაზროვნეა. ამიტომაც არ არის მარტივი ისეთ სიტუაციებთან შეგუება, რომლებშიც ამას ვერ ვამჟღავნებთ. მიუხედავად განცდილი წარუმატებლობისა, ცოტა თუ ფიქრობს მიზეზების ახსნასა და მსგავსი სიტუაციების თავიდან არიდების შესაძლებლობაზე.

უნდა აღინიშნოს, რომ ხანდახან არასრულფასოვნად აზროვნება სიზარმაცის შედეგია, როდესაც არაორგანიზებულობის გამო მცდარ გადაწყვეტილებამდე მივდივართ. კარგია, თუ მოსწავლე შეძლებს თავის აზროვნებაში იმ ზღვარის აღმოჩენას, რომლის იქითაც დამატებითი ბიძგი სჭირდება, იქნება ეს დამატებითი ინფორმაცია თუ სხვა რესურსების მოძიება და ხერხების მოსინჯვა.

ერთ-ერთი სააზროვნო ტექნიკა, რომლის ცოდნაც მოსწავლეებს წაადგებათ, ე.წ. სააზროვნო განგაშია. ეს არის ერთგვარი სიგნალი, რომ შენს აზროვნებაში რაღაც სწორად არ მიდის და შეიძლება რამე სათანადოდ ვერ გააკეთო, ან ფიქრს არასაკმარის დროს უთმობ, ან, უბრალოდ, მთელის ის ნაწილი გამოგრჩა, რომელიც ამ დროს დაგეხმარებოდა. თუმცა, რაც არ უნდა იყოს მიზეზი, საბოლოო ჯამში, ის მცდარ, არასაკმარისად დამუშავებულ მოსაზრებამდე მიგიყვანს.

უფრო კონკრეტული რომ გახდეს, თუ როგორ შეიძლება აღნიშნული მოდელის დახმარებით მოსწავლეებს უკეთესად აზროვნება ვასწავლოთ, მოგიყვანთ მაგალითს

მასწავლებლის პრაქტიკიდან. ეს ნიმუში მოცემულია დევიდ პერკინსისა და შარი თიშმანის წიგნში "მოაზროვნე კლასი, სწავლისა და სწავლების აზროვნების კულტურა".

მასწავლებელი მოსწავლეებს კონკრეტულ დავალებას აძლევს. ის მათ პრობლემას აცნობს და სთხოვს, მოიფიქრონ, თუ როგორ მოაგვარებდნენ მას. პრობლემა კი შემდეგია: "წარმოიდგინეთ, რომ თქვენ ხართ სკოლის დირექტორი. დამლაგებლები გადაწყვეტენ, გაიფიცონ, რადგან მათ მიაჩნიათ, რომ მათი შრომა სათანადოდ დაფასებული არ არის. ისინი ხელფასის გაზრდას ითხოვენ. როგორ მოიქცევით?"

მოსწავლე #1: "მე ყველას გავათავისუფლებ".

მოსწავლე #2: "მე კი მხოლოდ მათ გავათავისუფლებდი, რომლებიც არცთუ კარგად აკეთებდნენ თავის საქმეს".

მოსწავლე #3: "მეტი თანხა რომ მქონოდა, მათ უფრო მაღალი ხელფასები ექნებოდათ, ასე რომ, მათ მოუწევთ იმავე პირობებზე დათანხმება, ან სამსახურის დაკარგვა".

მასწავლებელი (მოსაზრებების მოსმენის შემდეგ): "აბა, დაფიქრდით, რა იყო საერთო თქვენს პასუხებში? თქვენი პასუხები ცალმხრივად ეხმიანებოდა პრობლემას და გადაჭრის მხოლოდ ერთ გზას გვთავაზობდა, რომლის შედეგადაც ყველა დამლაგებელი ან ურიგდება ბედს, ან კარგავს სამუშაოს. ნუთუ სხვა გზა არ არის? ცოტა ხნით შევჩერდეთ, უკეთ დავეფიქრდეთ და გავაანალიზოთ: ჩვენი აზროვნება როგორი იყო? შევძელით თუ არა სრულყოფილად გაგვეანალიზებინა სიტუაცია?"

მოსწავლე #3: "არა მგონია, რადგან არ გვქონდა განსხვავებული მოსაზრებები, ყველა ერთი მიმართულებით წავედით".

მასწავლებელი: "კარგია, რომ პრობლემის არსი დაინახე. სწორედ ამ დროს უნდა შეძლოთ დაფიქრება, ანუ "სააზროვნო განგაში" უნდა ჩაგერთოთ".

აქ მასწავლებელი მოსწავლეებს "სააზროვნო განგაშის" მნიშვნელობას გააცნობს.

მასწავლებელი: "რას გვეტყოდა ის ჩვენ? რა თქმა უნდა გვეტყოდა, რომ ჩვენი აზროვნება ძალიან ვიწრო იყო. როგორ შეგვიძლია ამ ხარვეზის გამოსწორება? ჩვენ საკმარისად არ გვიფიქრია, არ გვიცდია, დაგვენახა პრობლემა სხვადასხვა პერსპექტივიდან".

მასწავლებელი წერს დაფაზე სიტყვებს: "ვიწრო აზროვნება" და მოსწავლეებს აძლევს დროს იმაზე დასაფიქრებლად, თუ როგორ შეიძლება მოიქცნენ ამ სიგნალის შემთხვევაში. ის ურჩევს მათ, ყოველთვის დაფიქრდნენ, თუ პასუხები ერთმანეთის მსგავსია და განსხვავებული მოსაზრებები არავის გამოუთქვამს. პრობლემის გადაჭრისას ყველა შესაძლო ვარიანტი განხილვას ექვემდებარება. სწორედ ცალმხრივი აზროვნება უნდა იძლეოდეს სიგნალს, რომ რაღაც არასწორად კეთდება.

როდესაც პრობლემა იდენტიფიცირებულია და ჩვენ გვესმის, რომ აზროვნება შეფერხებულია (ანუ ვიწროდ ვუყურებთ საკითხს), ამ დროს სწორედ სააზროვნო განგაშზე რეაგირების გზები გვხმარება. მასწავლებელი მოსწავლეებს აწვდის ცხრილს, ან უწერს დაფაზე, თუ რა უნდა მოიმოქმედონ, თუ შენიშნავენ, რომ ვიწროდ აზროვნებენ. ამის მიზეზი ხშირად ის არის, რომ მოსწავლეები, ერთი პასუხის მოძებნის შემთხვევაში, აღარ ცდილობენ სხვა, ალტერნატიული პასუხების ძიებას, ანუ ერთი და იმავე იდეის ირგვლივ ტრიალებენ.

შეიძლება სტრატეგია კიდევ უფრო გაიშალოს და ცხრილმა უფრო სრულყოფილი სახე მიიღოს:

სტრატეგიის აგების ბლოკები

როცა	სტრატეგიული ნაბიჯი	ტაქტიკა
გინდა, იაზროვნო ფართოდ რაიმე საკითხის შესახებ	<p>ემბე/იკვლიე: იდეა, შესაძლო ვარიანტები, შესაძლებლობები, მიზეზები, გავლენები, შეკითხვები, მიმართულებები, ჰიპოთეზები, ფაქტები, მოსაზრებები</p>	<p>გამოიყენე გონებრივი იერიში, ჩამოწერე სხვადასხვა ტიპის იდეები; შეხედე საკითხს განსხვავებული პერსპექტივიდან; ემბე უხილავი, ჩაკარგული იდეები, რომლებიც ზედაპირზე არ ჩანს; გაეცანი სხვათა მოსაზრებებს; გამოიყენე კატეგორიზაცია, რათა შემდგომი ნაბიჯების გადადგმა გაგიადვილდეს.</p>
გინდა, იყო მკაფიო ყველაფერში, რასაც აკეთებ	<p>განსაზღვრე/ჩამოაყალიბე: პრობლემა თუ სიტუაცია, შენი მიზნები</p>	<p>განსაზღვრე, თუ რა განსხვავებული მიმართულებით შეიძლება წარიმართოს სიტუაცია; სიტუაციის თუ პრობლემის ის ნაწილები, რომლებზეც მეტად უნდა გაამახვილო ყურადღება; ზედმიწევნით განსაზღვრე, რისი შეცვლა გინდა, რა შედეგს გინდა, მიაღწიო; იყავი კონკრეტული.</p>
გჭირდება დეტალებზე ფიქრი	<p>შექმენი: გეგმები, შესაძლო ვარიანტები, ჰიპოთეზები, იდეები</p>	<p>შექმენი დეტალური გეგმა, თქვი, რა მოხდება თითოეულ ეტაპზე, გამოსახე, რა ნაწილებისგან შედგება, როგორი იქნება; ჰკითხე შენს თავს, რა რესურსებს გამოიყენებ, როგორ მოხდება, ვისზე/რაზე იმოქმედებს, რა დრო დაჭირდება; დახატე ან დაწერე აღწერილობა; წარმოიდგინე, რომ ვინმეს უყვები აღნიშნულის შესახებ.</p>
შეფასება ან გადაწყვეტილების მიღება გჭირდება	<p>შეაფასე: შესაძლო ვარიანტები, გეგმები, იდეები, თეორიები, საგნები</p>	<p>ემბე სხვადასხვა მოსაზრება; გაითვალისწინე უცაბედი და გრძელვადიანი შედეგები; აწონე როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი მხარეები; ეცადე, იყო ობიექტური; იყავი მიუკერძოებელი; გამოიყენე შენი წარმოსახვა, თუ რა გავლენა ექნება შენს</p>

ეს ცხრილი მოსწავლეებს სტრატეგიულ მიდგომებსა და სისტემურ აზროვნებას ასწავლის. მისი გამოყენება სხვადასხვა სასწავლო სიტუაციაში შეიძლება.

მაგალითად, წარმოვიდგინოთ ასეთი სიტუაცია: დაწყებით საფეხურზე მასწავლებელმა მოსწავლეებს მისცა დავალება, შექმნან ცოცხალი კუთხე. მათ უნდა მოუარონ მცენარეებს და ამით კლასი გაალამაზონ.

მოსწავლეები, საწყის ეტაპზე, ენთუზიაზმით ეკიდებიან საკითხს. მათ სახლებიდან მოაქვთ მცენარეები; იჩენენ ინიციატივას ამ მცენარეების მოვლისას. თუმცა ეს მხოლოდ გარკვეული დროის განმავლობაში გრძელდება. შემდეგ მოსწავლეებს ეს ყველაფერი ბეზრდებათ და შესაბამისად, პრობლემებიც იჩენს თავს. პროექტი, რომელიც მათ თავდაპირველად მოსწონდათ, ჩავარდნის პირას აღმოჩნდება.

პირველი კვირის შემდეგ უკვე არავის ახსოვს და აინტერესებს, თუ ვინ რა უნდა გააკეთოს. მცენარეები კი ხან უწყლობით და ხან გადამეტებული მორწყვისგან ზიანდება. რეალურად არავინ იცის, თუ რა სიხშირით უნდა მორწყონ ისინი და როგორი სასიცოცხლო გარემოა საჭირო ამ მცენარეებისთვის.

ამდენად, ნათელია, რომ მასწავლებელმა დასაწყისშივე, პროექტის დაგეგმვისას, ბევრი რამ არასწორედ გათვალა. ცოცხალი კუთხის გადასარჩენად საჭიროა, მოსწავლეებმა ცხრილში მოცემული სტრატეგიები გააზრებულად გამოიყენონ.

მასწავლებელი მოსწავლეებს ცხრილში მოცემული ინფორმაციის გამოყენებას სთავაზობს. ისინი ხვდებიან, რომ მათ კვლევითი ნაწილი აკლიათ, არასაკმარისი ინფორმაცია აქვთ იმის შესახებ, თუ როგორი პირობები უნდა შეუქმნან მცენარეებს. მათ არც ჩამოყალიბებული მიზანი აქვთ, არც პრობლემის აღწერა. აუცილებელია, მოსწავლეებმა კონკრეტული გეგმა შეადგინონ. ამ ყველაფრის შემდეგ ისინი ტაქტიკას ირჩევენ და შედეგის განსაზღვრაზე ჩერდებიან. მოსწავლეები ეძებენ პასუხს, თუ სად და როგორ შეიძლება მოიძიონ ინფორმაცია. გონებრივი იერიშის შედეგად ისინი მიდიან იმ დასკვნამდე, რომ სადაც შეიძინეს მცენარეები, მათი მოვლის პირობების შესახებ რჩევებსაც იქ შეიტყობენ. ვინც სახლიდან მოიტანა მცენარე, ის მშობლებს დაეკითხება. ასევე შესაძლოა ბუნებისმეტყველების მასწავლებელს დაუსვან შეკითხვები. ამის პარალელურად იწერება გეგმა, თუ ვინ რითი უნდა იყოს დაკავებული. როტაციის პრინციპით, თითოეული წყვილი თავის თავზე აიღებს რამდენიმედღიან მორიგეობას. ყველას ეცოდინება საკუთარი ფუნქცია და მეტი პასუხისმგებლობით მოეკიდება მცენარეების მოვლას. მოსწავლეები გარკვეული პერიოდულობით გააანალიზებენ მიღწეულ შედეგებს.

მოსწავლეებისთვის გეგმის შედგენის პროცესი საინტერესოა. მათ უწევთ განსხვავებული იდეების შეჯერება და მათ შორის საუკეთესოს გამორჩევა. ეს კი უკვე სტრატეგიული აზროვნების ნაწილია.

სწორედ ამგვარი მიდგომით შეიძლება გადარჩეს ცოცხალი კუთხე და მასწავლებელმა მოსწავლეებს ცხოვრებისეულ სიტუაციებში სტრატეგიული აზროვნების გამოყენება ასწავლოს.

რასაკვირველია, სტრატეგიული აზროვნების სწავლება მხოლოდ ერთი აქტივობით არ შეიძლება. ამას ყველა მასწავლებელი უნდა მიმართავდეს გაკვეთილზე სხვადასხვა შემთხვევის განხილვისას.